

**Τα οικολογικά ρεύματα και οι ανταποκρίσεις τους
στις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής.**

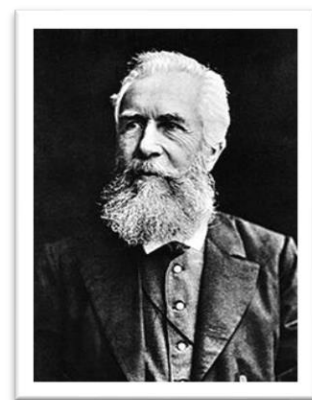
Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2016

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο όρος οικολογία προέρχεται από την ελληνική λέξη οίκος. Για πρώτη φορά προτάθηκε το 1866 από τον Γερμανό ζωολόγο Ernst Heinrich Philipp August Haeckel (1834 – 1919). Στην σύγχρονη ορολογία σημαίνει «την μελέτη των οργανισμών στον ‘οικό’ ή ‘τις φυσικές κατοικίες τους’»¹. Αναπτύχθηκε ως ξεχωριστός κλάδος της βιολογίας λόγω της αναγνώρισης ότι τα φυτά και τα ζώα ανήκουν σε αυτορρυθμιζόμενα συστήματα, τα ονομαζόμενα οικοσυστήματα, τα οποία αποτελούνται από έμβια και άβια στοιχεία.

Στην εργασία αυτή θα εξετάσουμε ποιο ή ποια από τα οικολογικά ρεύματα της σύγχρονης εποχής μπορούν να ανταποκριθούν καλλίτερα στις σημερινές προκλήσεις του περιβαλλοντικού προβλήματος. Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα ρεύματα αυτά και τις απόψεις τους για την αντιμετώπιση του περιβαλλοντικού προβλήματος. Στο δεύτερο μέρος θα αιτιολογήσουμε την άποψή μας για το οποίο ή ποια από αυτά μπορούν να αντιμετωπίσουν το οικολογικό πρόβλημα πληρέστερα.

Εικόνα 1 Ernst Haeckel

¹ Heywood A. *Πολιτικές Ιδεολογίες*, μτφ. Ν. Μαραντζίδης, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2007 σ. 472.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ

Από τον όρο *οικολογία* προέρχεται ο όρος *οικολογισμός* ο οποίος αντιπροσωπεύει έναν νέο τύπο πολιτικής. Εμφανίστηκε στην Δύση μετά την δεκαετία του 1960 και ανήκει στα μετα-υλιστικά κινήματα τα οποία είναι κοινωνικά κινήματα που αναφέρονται σε ζητήματα ποιότητας ζωής χωρίς ταξικό διαχωρισμό. Σε αντίθεση με τα 'παραδοσιακά' δόγματα και ιδεολογίες, που έχουν ως κέντρο του ενδιαφέροντός τους τον άνθρωπο, ο *οικολογισμός*, θεωρεί ως κέντρο την Φύση. Αυτή είναι ένα περίπλοκο σύστημα οικοσυστημάτων, με μεγαλύτερο ένα παγκόσμιο οικοσύστημα το οποίο καλείται *οικόσφαιρα* ή *βιόσφαιρα*. Στην αντίληψη ότι ο άνθρωπος είναι κυρίαρχος της Φύσης αντιτείνει ότι ο άνθρωπος συντηρείται από το παγκόσμιο οικοσύστημα και αποτελεί μέρος του.

Ο *οικολογισμός* θεωρεί ότι η ανθρωποκεντρική αντίληψη για τη σχέση Ανθρώπου – Φύσης πρέπει να αλλάξει και στην θέση της να μπει ένα *οικοκεντρικό* και *φυσιοκεντρικό* μοντέλο.

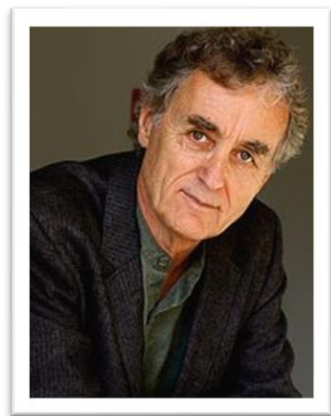
Εικόνα 2 Arne Naess

Ο τρόπος όμως καθιέρωσης του μοντέλου αυτού στην κοινωνία είναι διαφορετικός ανάμεσα στους διάφορους οικολόγους διανοητές. Η σημαντικότερη διάκριση είναι αυτή που ο Νορβηγός φιλόσοφος Arne Dekke Eide Naess (1912 – 2009) ονόμασε ως *ρηχή* και *βαθιά* οικολογία.

Ονόμασε *ρηχή οικολογία* ή όπως προτιμούν να την ονομάζουν οι υποστηρικτές της *ανθρωπιστική οικολογία*, τα οικολογικά ρεύματα τα οποία, ενώ δέχονται τις αρχές και τις αξίες της οικολογικής σκέψης, προσπαθούν να τις εντάξουν και να τις προσαρμόσουν στις ανάγκες και τους σκοπούς του σύγχρονου ανθρώπου. Αυτή η μορφή οικολογικής πρακτικής θεωρεί ότι αν συντηρηθεί το φυσικό περιβάλλον, θα μπορέσει να συντηρηθεί και ο άνθρωπος, που είναι μέρος του.

Αντίθετα η βαθιά οικολογία απορρίπτει την ρηχή ως μια έμμεση μορφή ανθρωποκεντρικής αντίληψης για την Φύση που επιδιώκει να διατηρήσει την ευημερία των ανθρώπων των ανεπτυγμένων κρατών. Δεν δέχεται ότι ο άνθρωπος, ως είδος, είναι ανώτερος ή περισσότερο σημαντικό από τα υπόλοιπα είδη ή την Φύση σαν σύνολο. Για την βαθιά οικολογία σκοπός της ανθρώπινης ζωής είναι να συντελεί στην συντήρηση και ευημερία της Φύσης. Την άποψη αυτή ο Naess την ονόμασε *οικοσοφία*.

Ο Fritjof Capra (1939 -) στο έργο του *Σημείο Καμπής* θεωρεί ότι η σύγχρονη αντίληψη για την σχέση Ανθρώπου – Φύσης είναι αποτέλεσμα της επίδρασης της σκέψης των φιλοσόφων του 17^{ου} αιώνα, μεταξύ των οποίων του Rene Descartes (1596 – 1650) και του Isaac Newton (1642 – 1726/27). Για αυτόν ο κόσμος, πριν από τον 17^ο αιώνα, θεωρούνταν ένα οργανικό σύνολο, ενώ μετά από το σημείο αυτό ως μηχανή. Για αυτό υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι θα πρέπει να εκπαιδευτούν σε μια νέα αντίληψη για την σχέση τους με την Φύση. Να αντιληφθούν ότι η Φύση δεν είναι μια μηχανή που μπορεί να επιδιορθωθεί και να βελτιωθεί η απόδοσή της. Η ανατροπή της υπάρχουσας αντίληψης, για τον Capra, μπορεί να γίνει με την προβολή ενός νέου Παραδείγματος.²

Εικόνα 3 Fritjof Capra

Οι πρώτες εκδηλώσεις οικολογικής πολιτικής είχαν δεξιό προσανατολισμό. Εκδηλώθηκαν κατά την διάρκεια του ναζισμού στην Γερμανία με κύριο εκπρόσωπό της τον Richard Walther Darré (1895 – 1953). Η θεωρία του ήταν ένα μείγμα νορδικού φυλετισμού, προβολής μιας εξιδανικευμένης αγροτικής ζωής και μιας φιλοσοφίας που ονομάζονταν *Αίμα και Γη*. Πίστευε ότι μια ζωή κοντά στην Φύση ολοκληρώνει τον άνθρωπο. Υποστήριξε την οργανική γεωργία και ανακάλυψε μέσα από τα έργα του Rudolf Joseph Lorenz Steiner (1861- 1925) τον οργανικό κύκλο ζώων – εδάφους – τροφίμων – ανθρώπου. Η ήπια μορφή της δεξιάς οικολογίας παρουσιάζεται με μια ρομαντική προβολή της αγροτικής ζωής, είναι κατά της εκβιομηχάνισης και της ‘προόδου’ και υπέρ της διατήρησης της εθνικής κληρονομιάς και των παραδοσιακών αξιών και θεσμών, υποστηρίζοντας έμμεσα την επιστροφή σε μια φεουδαρχική κοινωνία.

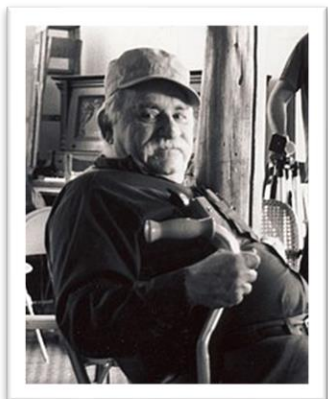
Ο Γερμανός οικοσοσιαλιστής Rudolph Bahro (1935 – 1997) θεωρεί ότι ο καπιταλισμός είναι η κύρια αιτία των προβλημάτων του περιβάλλοντος λόγω της εκβιομηχάνισης και της προσπάθειας για περισσότερο κέρδος. Η εκμετάλλευση δεν σταματά στο ανθρώπινο δυναμικό, αλλά

---

² Heywood A. ο. π. σ. 476-477

επεκτείνεται και στο περιβάλλον, επειδή αντιμετωπίζεται ως πόρος. Άρα προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος μπορεί να συντελεστεί μόνο μέσα από μια κοινωνική αλλαγή. Για αυτό η ταξική πάλη πρέπει να έχει τον πρώτο λόγο.

Ο αναρχισμός είναι η ιδεολογία που περισσότερο από κάθε άλλη δικαιούται να θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες οικολογικές ευαισθησίες. Κυρίαρχη μορφή ο Αμερικανός Murray Bookchin (1921 – 2006) που υποστηρίζει ότι υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ των αρχών και των ιδεών

Εικόνα 4 Murray Bookchin

της οικολογίας και του αναρχισμού και προτείνει την ιδέα της κοινωνικής οικολογίας. Παρομοιάζει την αναρχική κοινότητα με ένα οικοσύστημα, επειδή και στα δύο συναντάμε τον σεβασμό στην διαφορετικότητα, την ισορροπία και την αρμονία. Επιρροή των ιδεών των αναρχικών του 19^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα του Peter Kropotkin (1842 – 1921) συναντάμε στο οικολογικό κίνημα, το οποίο υιοθετεί ιδέες, όπως αποκέντρωση και συμμετοχική δημοκρατία, σε μια κοινωνία που ρυθμίζεται από την συνύπαρξη ανθρώπων και φυσικού κόσμου.

Ο φεμινισμός έχει εξελιχθεί σε μια βασική περιβαλλοντική φιλοσοφία προτείνοντας ότι το οικολογικό πρόβλημα έχει τις ρίζες του στην πατριαρχία. Αυτή έχει διαστρέψει τα ανδρικά ένστικτα και τις ευαισθησίες και τους προδιαθέτει να υποτάξουν τόσο τις γυναίκες όσο και την Φύση. Ο οικοφεμινισμός θεωρεί ότι η γυναίκα βρίσκεται εγγύτερα στην Φύση, επειδή γεννά και θηλάζει και διότι η αμοιβαιότητα, η συνεργασία και η ανατροφή είναι θεμελιώδεις γυναικείες αξίες. Θεωρεί τις γυναίκες πλάσματα της Φύσης, ενώ τους άνδρες πλάσματα του πολιτισμού και ότι ο κόσμος των ανδρών είναι προϊόν ανθρωπίνης επιπόνησης και όχι φυσικής δημιουργίας. Άρα τόσο η καταστροφή της Φύσης όσο και η ανισότητα των φύλων προέρχεται από την ίδια κοινωνική διαδικασία στην οποία ο πολιτισμένος άνδρας κυριαρχεί πάνω στην Φύση και την γυναίκα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΠΟΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΡΕΥΜΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΕΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑ

ΤΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ:

Το οικολογικό πρόβλημα σήμερα εντοπίζεται κυρίως στις συνέπειες από την αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη, που οφείλεται στην βιομηχανική και ανθρώπινη δραστηριότητα, λόγω της εκπομπής αερίων που συμβάλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου. Το φαινόμενο εντοπίστηκε για πρώτη φορά τον 19^ο αιώνα από τον Γάλλο Jean Batist Joseph Fourier (1768 – 1830).³ Κοντά σε αυτό συναντάμε και άλλα όπως την μόλυνση του περιβάλλοντος και την εμφάνιση των μεταλλαγμένων τροφίμων.

Μελέτες οργανισμών όπως, της Αμερικάνικης Ένωσης Γεωφυσικών ή της Διακυβερνητικής Επιτροπής για τις κλιματικές αλλαγές των Ηνωμένων Εθνών, καταγράφουν αλλαγές στο κλίμα του πλανήτη. Τέτοιες είναι η αύξηση της θερμοκρασίας των ωκεανών και της επιφάνειας του εδάφους, η μείωση των πάγων, η αύξηση της στάθμης των θαλασσών, τα αυξημένα φαινόμενα ξηρασίας ή βροχοπτώσεων. Αιτία, η αύξηση των αερίων του θερμοκηπίου που προέρχεται από την καύση ορυκτών καυσίμων. Κυριότερες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής θα είναι η αύξηση των πολέμων για εύρεση πόρων, η καταστροφή παράλιων πόλεων και περιοχών, η μετανάστευση και η εξαθλίωση πληθυσμών, η αύξηση των ασθενειών που οφείλονται στην μόλυνση του περιβάλλοντος⁴.

Οι μελέτες αυτές αμφισβητήθηκαν από μια μειοψηφία επιστημόνων που θεωρούν ότι η υπερθέρμανση είναι μέτρια και δεν προέρχεται από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Για αυτούς

Εικόνα 5 J B J Fourier

³ Giddens A *Η πολιτική των κλιματικών αλλαγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2009, σ. 47.

⁴ Giddens A *ο. π.* σ. 51-56

οφείλεται σε έναν ακανόνιστο κύκλο κλιματικής αλλαγής, διάρκειας 1500 χρόνων, που σχετίζεται με την ηλιακή δραστηριότητα. Κατηγορούν τις μελέτες των Ηνωμένων Εθνών ότι δεν είναι έργο επιστημόνων αλλά γραφειοκρατών.⁵ Δεν είναι βέβαια λίγες οι αναφορές ότι μελέτες αντίθετες στην ύπαρξη του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής έχουν χρηματοδοτηθεί από εταιρίες ή ιδρύματα που έχουν συγκεκριμένα οικονομικά συμφέροντα.⁶

Πάντως η κυρίαρχη σήμερα άποψη είναι ότι «η κλιματική αλλαγή φέρνει σε σύγκρουση αυτά που χρειάζεται ο πλανήτης για να διατηρήσει την σταθερότητά του, με αυτά που χρειάζεται το σημερινό οικονομικό μοντέλο για να συνεχίσει να υπάρχει».⁷ Το ενδιαφέρον είναι ότι ενώ οι περισσότεροι άνθρωποι αναγνωρίζουν την απειλή από το φαινόμενο του θερμοκηπίου, αισθάνονται ότι η απειλή αυτή δεν είναι άμεση, διότι δεν έχει ορατά αποτελέσματα στην καθημερινότητά τους, με αποτέλεσμα να μην κάνουν κάτι για αυτό. Η συμπεριφορά αυτή ονομάστηκε *παράδοξο του Giddens* από τον ομώνυμο συγγραφέα.⁸

Εικόνα 6 Anthony Giddens

Έτσι το οικολογικό κίνημα βρίσκεται αντιμέτωπο με προβλήματα όπως το ότι δύσκολα μπορεί να γίνει μια παγκόσμια ιδεολογία, ότι οι αξίες της βιομηχανικής κοινωνίας – ανταγωνισμός, καταναλωτισμός – έχουν εδραιωθεί λόγω της παγκοσμιοποίησης, ότι η πολιτική που προτείνει είναι αντιαναπτυξιακή, ότι θεωρείται «η αγάπη για το περιβάλλον» μόδα και αντίδραση στην βιομηχανική πρόοδο και ότι η βαθιά τομή στην ζωή των ανθρώπων που ζητά να επιφέρει είναι περισσότερο ριζοσπαστική από οποιαδήποτε πολιτική ιδεολογία.⁹

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής είναι ραγδαίες και αναγκάζουν κυβερνήσεις να θεωρούν ότι «η κλιματική αλλαγή είναι παγκόσμια τόσο από πλευράς αιτιών, όσο και από πλευράς συνεπειών και (ότι) η συλλογική δράση σε διεθνές επίπεδο είναι κρίσιμης σημασίας» και να την αντιμετωπίζουν, τουλάχιστον στις εκθέσεις τους, ως την «μεγαλύτερη και ευρύτερη αποτυχία της αγοράς στην ιστορία».¹⁰

Ο πολιτισμός της εποχής μας είναι διαφορετικός από αυτούς του παρελθόντος. Είναι παγκόσμιος και δεν μπορεί να υπάρχει χωρίς την κατανάλωση μεγάλων ποσοτήτων ενέργειας. Για

⁵ Giddens A ο. π. σ. 56-60

⁶ Klein N. *Αυτό αλλάζει τα πάντα – Καπιταλισμός εναντίον κλίματος*, Λιβάνης, Αθήνα 2014, σ. 68-70

⁷ Klein N. ο π. σ. 206

⁸ Giddens A ο. π. σ. 19

⁹ Heywood A. ο. π. σ. 506-507

¹⁰ Stern N *Τα οικονομικά της κλιματικής αλλαγής – σύνοψη*, Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, 2008 σ. 10-11

να λυθεί το πρόβλημα αυτό δεν χρειάζεται να επιστρέψουμε πίσω, αλλά να χρησιμοποιήσουμε ένα νέο όπλο, την τεχνολογία. Με την χρήση της είναι δυνατόν να αντικατασταθεί η χρήση των ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ενέργειας, αντλώντας ενέργεια από αειφόρες πηγές, όπως ο αέρας, το νερό και ο Ήλιος.

Όντας ένα παγκόσμιο πρόβλημα η διαχείριση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο αλλά με συντονισμένη παγκόσμια δράση. Δεν είναι δυνατόν να αφηθεί στην αυτο-ρύθμιση της Αγοράς, αλλά οι αποφάσεις πρέπει να εφαρμόζονται με τις παρεμβάσεις των κρατών, κυρίως των βιομηχανικών, επειδή αυτά ρυπαίνουν περισσότερο. Οι παρεμβάσεις αυτές δεν αποτελούν λύση, αλλά θα αποτελέσουν το πρώτο στάδιο αντιμετώπισης του προβλήματος. Η πραγματικότητα μάλιστα έχει δείξει ότι η λογική της λιτότητας και της συρρίκνωσης της δημόσιας σφαίρας δημιουργεί προβλήματα στην αποκατάσταση των ζημιών που οφείλονται σε καιρικά φαινόμενα.¹¹

Ενδιαφέρον έχουν τα καθήκοντα που ο Anthony Giddens (1938 -) θεωρεί ότι αφορούν τον κρατικό σχεδιασμό για την αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος. Αυτά είναι:

- Η θέσπιση μακρόπνοης πολιτικής για το περιβάλλον
- Η προαγωγή μιας πολιτικής και οικονομικής σύγκλισης(προετοιμάζοντας την κοινωνία για αλλαγές στην κατανάλωση ενέργειας, κυρίως αυτής που παράγεται από τα ορυκτά καύσιμα).
- Η εφαρμογή μιας περιβαλλοντικής πολιτικής που να στηρίζεται στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».
- Η υποστήριξη των οικονομικών συμφερόντων που υποστηρίζουν μια οικολογική πολιτική
- Η αντιμετώπιση πρωτοβουλιών που προσπαθούν να την ακυρώσουν.
- Η διατήρηση της οικολογικής πολιτικής στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας
- Η ανάπτυξη κατάλληλου δημοσιονομικού και οικονομικού πλαισίου που θα υποστηρίξει μια οικονομία με χαμηλή κατανάλωση ορυκτών καυσίμων και να προετοιμάσει την κοινωνία, σε συνεργασία με φορείς διαφόρων επιπέδων, για τις κλιματικές αλλαγές που θα γίνουν αισθητές.¹²

---

¹¹ Klein N ο. π. σ. 144-148

¹²Giddens A ο. π. σ. 176-181.

Όλες αυτές οι πολιτικές μπορούν να μεταφέρουν την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής στο μέλλον αλλά δεν έχουν την δυνατότητα να την επιλύσουν οριστικά. Η ανθρωπότητα πρέπει να εγκαταλείψει τις πολιτικές και πρακτικές που εφαρμόζει και που έχουν δημιουργήσει το πρόβλημα. Οι πολιτικές αυτές στηρίζονται στον ανταγωνισμό, την κυριαρχία και την καταστροφή. Η άποψη της βαθιάς οικολογίας για την ανάγκη εμφάνισης ενός νέου Παραδείγματος φαντάζει αναγκαία.

Το νέο αυτό Παράδειγμα θα καθιερώσει έναν νέο τρόπο ζωής, με αξίες, ευαισθησίες και θεωρίες διαφορετικές από αυτές που κυριαρχούν στην σημερινή βιομηχανική εποχή. Μια στάση ζωής και σχέσης με το περιβάλλον που θα είναι εντελώς ξένη με την υπάρχουσα και τον πολιτισμό της. Για αυτόν τον λόγο ο οικολογισμός πρέπει να αντιμετωπίσει την μεγαλύτερη πρόκληση για την πολιτική του, που είναι το εύρος των αλλαγών που είναι αναγκαίες να επιφέρει

στην κοινωνία. Σε αυτό σημαντικό ρόλο θα παίξει η παιδεία και η εκπαίδευση.

Εικόνα 7 D. J. A. Held

Είναι φανερό ότι μια τέτοιου είδους αλλαγή θα αλλάξει και την ίδια την διακυβέρνηση. Νέες μορφές πολιτεύματος είναι αναγκαίες να εφαρμοστούν. Ίσως μια διακυβέρνηση με τα χαρακτηριστικά της κοσμοπολιτικής δημοκρατίας όπως την προτείνει ο David Jonathan Andrew Held (1951 – 2019)¹³ να είναι

περισσότερο αναγκαία από ποτέ, καθιστώντας περισσότερο οικουμενική την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Η αντιμετώπιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής είναι πρώτης προτεραιότητας για την επιβίωση του ανθρώπου. Κάθε αναβολή επιταχύνει την έλευση καταστάσεων δύσκολων για την ζωή και την ευημερία των κρατών και των κοινωνιών. Η κυριαρχία ενός νέου Παραδείγματος είναι η μόνη λύση. «Τι θα επακολουθήσει, μια νέα Σκοτεινή Περίοδος, ένας νέος Διαφωτισμός, ή μήπως ένας συνδυασμός των δύο; Η τρίτη εκδοχή είναι μάλλον η πιο πιθανή. Σε αυτή την περίπτωση, πρέπει όλοι να ελπίζουμε ότι η πλάστιγγα θα γείρει προς την πλευρά του Διαφωτισμού»¹⁴.

¹³ Held D. *Μοντέλα Δημοκρατίας*, Πολύτροπον, Αθήνα 2007, σ. 415-422

¹⁴ Giddens A ο. π. σ. 421

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην εργασία αυτή ασχοληθήκαμε με τα οικολογικά ρεύματα της εποχής μας και το πόσο αυτά μπορούν να ανταποκριθούν στην επίλυση του οικολογικού προβλήματος. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάσαμε τα χαρακτηριστικά των οικολογικών αυτών ρευμάτων. Στο δεύτερο αιτιολογήσαμε την άποψή μας ότι μορφές του κινήματος της βαθιάς οικολογίας μπορούν να ανταποκριθούν ριζοσπαστικότερα στις σύγχρονες προκλήσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Giddens A *Η πολιτική των κλιματικών αλλαγών*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2009.
- Held D. *Μοντέλα Δημοκρατίας*, Πολύτροπον, Αθήνα 2007.
- Heywood A. *Πολιτικές Ιδεολογίες*, μτφ. Ν. Μαραντζίδης, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2007.
- Klein N. *Αυτό αλλάζει τα πάντα – Καπιταλισμός εναντίον κλίματος*, Λιβάνης, Αθήνα 2014.
- Stern N *Τα οικονομικά της κλιματικής αλλαγής – σύνοψη*, μτφ. Κ Λαζαρίδη, Α Τραγάκη, Α Χουλιάρης, Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, 2008 http://globalsustainability.org/files/stern_review.pdf